

DIN LUPȚA VOLUNTARILOR TRANSILVĂNENI PENTRU UNIRE. SENATUL CENTRAL AL OFIȚERILOR ȘI SOLDAȚILOR ROMÂNI DIN VIENA ȘI LEGIUNEA ROMÂNĂ DE LA PRAGA.

IOAN I. ȘERBAN

În toamna anului 1918 criza monarhiei dualiste austro-ungare, mereu mai acută pe măsura prelungirii conflagrației mondiale, a atins punctul culminant. Lunile septembrie și octombrie au reprezentat o intensificare fără precedent a luptei maselor populare împotriva tuturor formelor de exploatare. Muncitorimea din Austria, Cehia, Ungaria, Transilvania, Bucovina, Croația, Slovenia, Voivodina, Slovacia, Galiția și din celelalte provincii ale imperiului muribund a declanșat acțiuni revoluționare de o amploare nemaiîntâlnită până atunci, concretizate în numeroase greve și demonstrații împotriva războiului, pentru încheierea imediată a păcii, împotriva foametei și mizeriei, pentru republică democratică. Mase uriașe de țărani de toate naționalitățile și-au intensificat lupta pentru lichidarea relațiilor de producție semifeudale învechite, încercînd pretutindeni în mod spontan să intre în posesia pămînturilor și averilor marilor latifundiași și procedînd la înlăturarea autorităților vechiului regim.

Mișcările revoluționare au avut un caracter extrem de complex, constînd în împletirea strînsă a luptei sociale cu acțiunile de autodeterminare a popoarelor din monarhie. Impetuozitatea ridicării la luptă a claselor de jos a determinat activizarea tuturor categoriilor sociale ale naționalităților, inclusiv a burgheziei popoarelor respective, care a preluat conducerea mișcării de eliberare națională. În unele provincii, ca de pildă în Transilvania, burghezia națională a fost nevoită să țină seama de caracterul popular al luptei împotriva vechii stăpîniri și de raportul forțelor social-politice angajate în mișcarea revoluționară, ceea ce a determinat colaborarea cu partidele politice ale clasei muncitoare și a imprimat mișcării profunde trăsăturii burghezo-democratice.

Prăbușirea monarhiei austro-ungare devenise iminentă. Încercările claselor dominante, în frunte cu noul împărat Carol, de a salva de la dezastru artificiala construcție habsburgică împletînd vechile metode ale represiunii cu o serie de promisiuni și concesii, care nu vizau însă integritatea Austro-Ungariei, s-au dovedit tardive și total inefficiente. Popoarele asuprite au intuit că aceste încercări, departe de a satisface dezideratul eliberării lor naționale, constituiau evidente semne de slăbiciune și s-au grăbit să-și formeze organe de conducere proprii pentru a-și proclama autodeterminarea.

Vestea puternicelor acțiuni revoluționare cu dublu caracter național și social, a ridicării tuturor popoarelor oprimate la luptă pentru eliberare națională, s-a răspîndit cu iuțeala fulgerului pe toate fronturile unde lupta armata austro-ungară, accentuînd pînă la paroxism dezagregarea ei începută încă din primul an de război. Adăugîndu-se zecilor și zecilor de mii de militari care au părăsit în cursul războiului unitățile

austro-ungare trecînd la inamic, circa 250.000 de soldați au dezertat la începutul lunii octombrie 1918 și s-au răspîndit în interiorul imperiului, îngroșînd rîndurile detașamentelor cunoscute sub numele de „cadre verzi”.¹ Numeroși soldați au părăsit frontul în grupuri sau izolat și s-au întors acasă înarmați, alăturîndu-se mișcărilor revoluționare ale populației satelor și orașelor. Descriînd degringolada armatei austro-ungare după dezastrul de la Piave, socialistul Tiron Albani scria: „Și valul revoluției a pornit. Soldații răsculați pe diferitele fronturi au început să le părăsească în corpore cîntînd cîntece revoluționare. Și, pentru a fi în nota timpului, pentru a imita revoluția franceză și pe cea rusească, ofițerii și subofițerii revoluționari și-au tăiat gradele și insignele imperiale și, declarîndu-se egali cu soldații de rînd, au forțat și pe cei cărora nu le convenea această operație să procedeze la fel”.² Un alt participant la evenimente, aflat la sfîrșitul lunii octombrie pe frontul din Tirol, relatea la rîndul său: „Trupele austro-ungare se retrăgeau de-a valma spre interiorul țării. Unii pe jos, alții cu vehicule și o altă parte cu trenurile care se formaseră în diferitele stații ale Tiro-lului. Trupele, convinse de inutilitatea războiului ca și de cauza străină pentru care luptaseră, refuză executarea ordinelor superiorilor”.³

Deosebit de frecvente au fost aceste fenomene și în rîndurile soldaților și ofițerilor de origine română. Ostilitatea tot mai pronunțată a militarilor români față de război și de cauza monarhiei a impus conducerii mișcării naționale din Transilvania adoptarea unor măsuri adecvate momentului istoric crucial. Posibilitatea transpunerii apropiate în viață a dreptului de autodeterminare proclamat la 12 octombrie 1918, a ridicat pe primul plan cerința mobilizării și organizării întregii națiuni. În acest sens, semnele tot mai evidente ale prăbușirii Austro-Ungariei, au determinat din partea conducerii Partidului Național Român, cît și din inițiative particulare ale unor ofițeri patrioți, acțiuni numeroase de organizare pe baze naționale a militarilor români aflați în drum spre Transilvania și Bucovina sau încartiruiți în diverse garnizoane de pe cuprinsul monarhiei. În condițiile lipsei de informații sau a știrilor eronate ce domneau încă în masa soldaților, ale încercărilor politicianilor și ofițerimii înspăimîntate de perspectiva pieirii Austro-Ungariei de a reface cît de cît coeziunea vechii armate, precum și ale propagandei cercurilor reacționare maghiare care căuta să împiedice realizarea aspirațiilor de libertate ale popoarelor și să înlesnească întemeierea unei Ungarii „independente”, în limitele granițelor ei istorice, sarcina înrolării forței armate românești în slujba cauzei naționale căpăta o importanță fundamentală. Înfăptuirea dezidratului unirii cu patria mamă, atîta timp cît era susținută și apărută neclintit de o forță organizată și înarmată, devenea nu numai posibilă, ci certă. Constituirea unor unități armate naționale, chiar dacă timpul nu permitea organizarea acestora într-o armată națională, era în măsură să creeze în rîndurile populației

¹ 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ed. III, București, 1978, p. 462.

² *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Oradea, 1938, p. 131—132.

³ Nicolae Hozan, *Amintiri din preajma Adunării Naționale din Alba Iulia*, mss. dact., Arhiva Muzeului Unirii, Alba Iulia, cota 4547.

civile o atmosferă de siguranță și încredere, prielnică pregătirii și înfăptuirii unirii. Prezența în orașele și satele Transilvaniei a unor formațiuni militare românești putea și trebuia să prevină și să zădărnicească orice încercare a claselor dominante străine de a împiedica realizarea dezideratului național. Organizarea lor pe baze naționale oferea, în fine, soldaților, subofițerilor și ofițerilor români prilejul să slujească adevărata lor cauză, cauza propriei patrii și a propriului popor.

*

Unul dintre principalele centre de întretăiere și concentrare a șuvoaielor de soldați ce se revărsau spre „hinterland“, în special după prăbușirea frontului italian, a fost capitala imperiului habsburgic, Viena. Încă în cursul lunii octombrie în oraș și în împrejurimile lui se găseau un număr de peste 70.000 de soldați originari din Transilvania⁴, printre care numeroși români. Numai în cazărmlle din Viena se găseau spre sfârșitul lunii circa 15—20.000 de soldați români, iar în Wiener Neustadt încă 30—40.000⁵. Acestora li s-au adăugat în zilele următoare înfringerii de la Piave numeroase alte grupuri, mai mari sau mai mici, sosite în gările Vienei cu trenurile ce circulau în sens unic, dinspre front spre interior.

Nucleul grupării românești din zona Vienei îl constituia partea sedentară a regimentului 64 infanterie din Orăștie, cu un efectiv de peste 5.000 de oameni⁶, a cărui garnizoană a fost stabilită, începînd din decembrie 1914 în capitala monarhiei și care număra în rîndurile sale 80—85% români⁷.

Descriînd tumultul revoluționar ce domina ultimele zile ale împărăției habsburgice, unul dintre participanții cunoscuți la evenimentele din Viena, Filimon Taniac, scria: „În acele zile, de la un capăt la altul al monarhiei austro-ungare clocoteau ideile unei mari prefaceri politice. Și din această prefacere întrezărită s-a deslășit un singur lucru: dorul neînfînt de libertate și viață națională nestîngherită a tuturor popoarelor ce trăiau sub sceptrul împăraților de la Viena“⁸. În concordanță cu interesele generale ale națiunii, pentru românii aflați atunci în părțile apusene ale Austro-Ungariei problema principală era organizarea armată de sine stătătoare, în scopul sprijinirii efective și eficiente a bătăliei finale de eliberare de sub stăpînirea străină. Această misiune a

¹ Dumitru Țuțui, *Voluntarii români din Transilvania în lupta împotriva Puterilor Centrale, pentru eliberare națională și unitate*, în *Studii*, nr. 6/1968, p. 1141.

⁵ Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 57; „Curentul“, XVI, nr. 5674 din 2 decembrie 1943.

⁶ Elie Bufnea, *Formațiile de voluntari, în Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul (1918—1928)*, vol. I, București, 1929, p. 138; Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 55.

⁷ Avram P. Teodor, *Cu divizia 35 la Piave și pe frontul francez (Amintiri)*, în *Apulum*, VII/2, 1969, p. 315.

⁸ Filimon Taniac, *Pentru Ardealul Românesc, (Amintiri din anul 1918)* Suceava, 1929, p. 3.

fost încredințată lui Iuliu Maniu, din partea conducerii Partidului Național Român din Transilvania⁹.

Deoarece evenimentele se precipitau cu repeziciune, la 30 octombrie a luat ființă la Viena, în cadrul unei adunări a ofițerilor, întrunită la restaurantul „Dreher-Park“ din Schönbrunn, „la vre-o 400 de pași de castelul bine păzit unde împăratul Carol trăia amara clipe de deznadejde și nesiguranță“¹⁰, un Comitet național al românilor din Transilvania¹¹, iar a doua zi s-a constituit Senatul central al ofițerilor și soldaților români, care și-a asumat sarcina de a grupa în jurul și sub conducerea sa „toți ofițerii și toți soldații (români — n.n.) aflători în părțile de apus ale monarhiei și pe fronturile apusene“. După cum se sublinia în cadrul ședinței constitutive a Senatului, din 31 octombrie 1918, „Toți ofițerii și soldații români vor sta neclintii în serviciul cauzei sfinte a națiunii române; ofițerii și soldații români vor fi datori a urma întru toate ordinele acestui Senat, care se va pune fără amânare în legătură cu militarii români din întreaga monarhie și va lansa un apel către toți ofițerii și soldații români...“¹². Difuzat începînd din aceeași zi, apelul Senatului central lansa dispoziția ca toți militarii români să se pună fără întârziere în subordinea Comitetului național român, „neavînd să primească nici o poruncă de la străini și nici să depună jurămîntul pentru altă țară decît pentru țara românească“¹³. Documentul preciza necesitatea stringentă a instituirii celei mai riguroase discipline în rîndul militarilor români, menite să asigure slujirea devotată a intereselor poporului român. Încă de pe acum era prevăzută viitoarea organizare a acestora în gărzile și legiunile naționale române din Transilvania, ca forțe capabile să asigure trînicia prefacerilor revoluționare la capătul cărora se întrevedea libertatea națională¹⁴. Soldatului român, angajat solemn prin jurămîntul depus sub faldurile tricolorului, i se cerea să se ferească de acte samavolnice, de jaf și pradă și, îndeosebi, „să nu se lase jignit în sentimentele sale naționale, să nu împiedice însă pe celelalte națiuni conlocuitoare în manifestările voinței lor naționale și în manifestarea drepturilor naționale și să nu jignească sentimentele naționale ale altora“¹⁵.

În ziua de 1 noiembrie 1918 a avut loc prima ședință a Senatului militar central, în cadrul căreia s-au stabilit resorturile noului organ național după cum urmează: căpitanul Traian Popa (președinte), căpi-

⁹ Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 334; *Unirea Transilvaniei...*, p. 493; Elie Bufnea, *op. cit.*, p. 138; Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 55; Filimon Taniac, *op. cit.*, p. 3.

¹⁰ Filimon Taniac, *op. cit.*, p. 4.

¹¹ Constituirea C.N.R.C. ca organ politic conducător al românilor din Transilvania, nu era încă cunoscută la Viena.

¹² Filimon Taniac, *op. cit.*, p. 4—5.

¹³ Arhiva Muzeului Unirii Alba Iulia, *Documentele Unirii*, vol. VII, cota 1815; Gheorghe Oprean, *Jurnalul Senatului Central Român din Viena*, mss. dact., loc. cit., cota 4512; Traian Popa, *Revoluția din 1918 la Viena*, mss. dact., loc. cit., cota 5713.

¹⁴ Eugen Dunca, *Amintiri despre Senatul din Viena*, mss. dact., loc. cit., cota 3891.

¹⁵ Loc. cit., cota 1815; Gheorghe Oprean, *mss. cit.*, Traian Popa, *mss. cit.*

tanul preot militar Gheorghe Oprean (secretar), căpitanul medic militar Epifan Munteanu (casier), Emil Colbazi, Teodor Colbazi, Gavril Alvi-rescu, Semproniu Luca, Titus Pahone, Filimon Taniac, Cornel Raca, Eugen Reus, Petru Popovici, Traian Trîmbițoni (membri)¹⁶. Conducerea de drept a Senatului a fost încredințată generalului de divizie Ioan Boieriu, cel mai mare în grad dintre ofițerii români aflați la Viena. Acesta fiind însă suferind și internat într-unul din spitalele militare din oraș, urma ca funcția să fie deținută temporar de căpitanul Traian Popa, ofițer al regimentului 64 infanterie, procesul verbal al adunării menționînd că generalul Boieriu își va prelua atribuțiile imediat după însănătoșire¹⁷.

Încă din primele zile ale existenței sale, Senatul central al ofițerilor și soldaților români de la Viena a luat legătura cu Consiliul Național Român Central de la Arad, pe care l-a recunoscut necondiționat ca organ politic reprezentativ al tuturor românilor din Transilvania și căruia i s-a subordonat întru totul, precum și cu Legiunea Română de la Praga, și ea recent constituită¹⁸. Conducerea Senatului a dispus trimiterea ofițerilor Petru Popovici și Emil Colbazi la Praga, cu misiunea „să aducă la cunoștință regimentelor românești 2 și 51 de acolo această organizație a noastră și să-i roage pentru constituirea analogă”¹⁹. Tot odată, trimisul oficial al conducerii Partidului Național Român din Transilvania, Iuliu Maniu, a inițiat tratative în scopul recunoașterii Comitetului național român de la Viena și a Senatului Central, atît de către conducerile celorlalte neamuri din Austro-Ungaria, cît și de către puterile aliate învingătoare în război²⁰.

În ședința sa din 2 noiembrie, Senatul din Viena a anunțat formarea primului regiment românesc organizat în spirit național, al cărui nucleu îl constituia fostul regiment 64 infanterie și în jurul căruia au fost concentrate alte detașamente de soldați din rîndul trupelor aflate în capitala austriacă sau în împrejurimile ei. Comandantul regimentului 64, colonelul austriac Elmer, a fost demis din funcție, în locul lui fiind numit, la 3 noiembrie, căpitanul român Octavian Loichița²¹.

Senatul militar român a fost recunoscut ca for național reprezentativ de către ministrul de război austriac, generalul-colonel Ströger-Steiner, cu care a tratat în acest sens o delegație românească compusă din Iuliu Maniu, Traian Popa și profesorul universitar bucovinean Ispescu-Grecu²². Ca urmare a acestei recunoașteri, regimentul românesc a obținut din partea autorităților austriece „Ferdinandkaserne” („Cazarma Ferdinand”) din cartierul vienez Favoriten, în ale cărei clădiri

¹⁶ *Loc. cit.*, dosar 4512, cota 4512/1 (Procesul verbal al ședinței I-a a Senatului militar din Viena din 1 nov. 1918); Filimon Taniac, *op. cit.*, p. 4—5.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Unirea Transilvaniei*, p. 494; Elie Bufnea, *op. cit.*, p. 138.

¹⁹ Procesul verbal al ședinței I-a...; Emil Colbazi, *Retrospectivă asupra evenimentelor petrecute între anii 1914—1919*, mss. dact., *loc. cit.*, cota 5715.

²⁰ Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 57..

²¹ Procesul verbal al ședinței a III-a a Senatului militar din Viena din 3 nov. 1918, *loc. cit.*, cota 4512/4; Elie Bufnea, *op. cit.*, p. 138; Filimon Taniac, *op. cit.*, p. 6.

²² Traian Popa, *mss. cit.*, „Curentul”, XVI, nr. 5674 din 2 dec. 1943.

au fost instalați soldații și a fost organizat în scurt timp un serviciu special, investit cu misiunea înregistrării, echipării și alimentării militarilor sosiți de pe front sau din alte garnizoane. De la sediul său din „Ferdinandkaserne“, Senatul militar român a coordonat organizarea pe baze naționale a trupelor românești aflate pe teritoriul Ungariei propriu-zise, acțiune favorizată de recunoașterea formală de către ministrul maghiar de război, generalul Bartha, a caracterului legitim al forului național român din Viena²³.

După cum sublinia în amintirile sale căpitanul Traian Popa, președintele ad-hoc al Senatului, obiectivul principal al acestui organ militar era crearea primului nucleu al unei armate românești transilvănene puse în slujba eliberării naționale depline de sub stăpânirea străină și unirii cu România. Senatul militar român își propunea să-i țină pe militarii români la curent cu mersul evenimentelor politice interne și internaționale, să-i concentreze „în unități naționale, pentru acțiuni ulterioare, să-i ferească de influențe potrivnice idealului românesc“²⁴. Pornind de la această premiză, au fost organizate un Birou de informații și câteva „echipe de propagandă“ conduse de căpitani Traian Popa și Gheorghe Oprean, locotenentul Emil Colbazi și stegarii Filimon Taniac și Cornel Raca²⁵. Formate din trei sau patru persoane, în majoritate intelectuali, „echipele de propagandă“ acționau în cazărmi, în gări și pe străzi, îndeosebi în mari centre feroviare, ca de pildă Salzburg, Innsbruck, Villach, Oderberg, adică peste tot unde își aveau garnizoanele sau staționau temporar trupele austro-ungare în retragere de pe front spre interiorul teritoriului²⁶. După cum consemnează procesele verbale ale ședințelor Senatului, s-au luat măsurile de cuviință pentru înregistrarea, încartiruirea și echiparea corespunzătoare a militarilor români sosiți de pe front²⁷, folosindu-se în acest scop efectele aflătoare în magaziile cazarmei, ca și suma de circa 200.000 coroane de care dispunea Senatul pe la jumătatea lunii noiembrie, aceasta fiind distribuită în conformitate cu hotărîrea privind plata soldelor, adică 30 coroane pentru ofițeri și 10 coroane pentru soldați²⁸.

Conducătorii Senatului central din Viena au ținut să sublinieze în mod festiv evenimentul constituirii forțelor armate naționale române, stabilind pentru ziua de 17 noiembrie solemnitatea depunerii jurămîntului și a sfințirii drapelului regimentului românesc. În acest scop, femeile coloniei române din Viena, în frunte cu Silvia Popa, soția căpitanului Traian Popa, au confecționat un impunător tricolor național, precum și numeroase banderole tricolore care urmau să fie purtate ca semn distinctiv de toți militarii români, ofițeri, subofițeri și soldați²⁹.

²³ Gheorghe Oprean, *mss. cit.*; *Unirea Transilvaniei...*, p. 495; Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 57.

²⁴ Traian Popa, *mss. cit.*

²⁵ Protocolul ședinței I-a... *loc. cit.*, cota 4512/1.

²⁶ Traian Popa, *mss. cit.*,

²⁷ Procesul verbal al ședinței a IV-a a Senatului militar din Viena din 4 nov. 1918, copie dact., *loc. cit.*, dosar 4512, cota 4512/5.

²⁸ *Ibidem*; vezi și Procesul verbal al ședinței a VII-a a Senatului militar din Viena din 12 nov. 1918, *loc. cit.*, cota 4512/8.

²⁹ Emil Colbazi, *mss. cit.*

Ceremonia s-a desfășurat într-o atmosferă înălțătoare, în prezența tuturor ofițerilor români, în frunte cu generalul Ioan Boieriu, care și-a preluat în 12 noiembrie funcția de comandant al Senatului și a deputatului Simionovici, trimisul special pentru acest prilej al Consiliului Național Român Central. „Fraților soldați — a spus cu ocazia depunerii jurământului purtătorul de cuvânt al C.N.R.C. —, am venit în mijlocul vostru în numele Consiliului Național Român, care azi este cea mai înaltă autoritate națională, ca să vă luăm jurământul de credință pentru noul Stat românesc, care va înfăptui visul nostru secular: Unirea tuturor Românilor! Jurământul vostru de azi... vă leagă de neamul vostru, adică de ce aveți voi mai scump pe lumea aceasta, vă leagă de părinții și frații voștri, de nevestele și surorile voastre și de copiii voștri. Iar când veți rosti cuvintele de jurământ, noi toți ne vom ruga ca Dumnezeu să ocrotească neamul nostru, pentru care fiecare își va da cel din urmă pic de sînge și cea de pe urmă suflare. Trăiască neamul nostru românesc!³⁰ Jurământul a fost rostit solemn, cu voce tare, de către toți cei prezenți, militari și civili, chiar și de către femeile și copiii coloniei române: „Jur credință națiunii române și supunere în toate Consiliului Național Român! Nu voi sta decît în serviciul neamului românesc, pe care nu-l voi părăsi la nici un caz și sub nici-o înprejurare! Așa să-mi ajute Dumnezeu!³¹

Este locul aici să subliniem contribuția activă în slujba cauzei naționale a membrilor coloniei române din Viena, în locuințele cărora s-au desfășurat numeroase întruniri avînd ca scop stabilirea măsurilor organizatorice impuse de mersul evenimentelor și care au acordat întregul lor sprijin militarilor români sosiți de pe front³². Demn de remarcat este, de asemenea, aportul societății literar-științifice „România Jună” din capitala austriacă, în cadrul căreia, așa cum își amintește un contemporan, „s-au cultivat sentimente de înalt patriotism” și „se menținea aprinsă flacăra idealului unității naționale”³³.

Organizatorii Senatului militar central au avut permanent în vedere necesitatea intensificării propagandei în rîndurile soldaților cooptați în trupele naționale. După cum remarcă Filimon Taniac, în condițiile în care, cu toate strădaniile depuse de „echipele de propagandă” organizate sub egida Senatului, agitația verbală se dovedea prea puțin cuprinzătoare în raport cu numărul celor care soseau în valuri succesive la Viena, corespondența telegrafică și poștală cu Transilvania sau cu România era extrem de anevoioasă, iar presa din țară constituia o raritate în părțile vestice ale monarhiei, s-a simțit de la început nevoia unui ziar românesc „care să asigure răspîndirea știrilor adevărate despre tot ce se petrecea în monarhia austro-ungară, privind în de aproape noua orientare română”³⁴. Ca urmare, începînd cu ziua de 8 noiembrie s-a trecut la editarea unui organ național de presă, a unei „foi a solda-

³⁰ Apud Filimon Taniac, *op. cit.*, p. 7.

³¹ *Ibidem.*

³² Nicolae Hozan, *mss. cit.*

³³ *Ibidem.*

³⁴ Filimon Taniac, *op. cit.*, p. 9; Procesul verbal al ședinței a IV-a... cota 4512/5.

ților români“, cu titlul sugestiv „Timpul nou“, sub conducerea bucovineanului Filimon Taniac³⁵. Începînd de la această dată și pînă la autodizolvarea Senatului central din Viena, odată cu plecarea ultimelor eșaloane ale soldaților români spre Transilvania, ziarul a activat efectiv în scopul clarificării chestiunilor arzătoare ale zilei, indicînd foștilor combatanți calea ce o aveau de urmat. Articole ca „Politica de jaf austro-ungară“, „Între țară și neam“, „Unirea tuturor Românilor“, „A sosit ceasul“, „Dualismul și Românii“ etc.³⁶ au avut o influență profundă asupra soldaților români. Activitatea unui ziar românesc în inima monarhiei austro-ungare în acele momente de răscruce dădea acestora certitudinea că națiunea noastră își cunoaște calea, că eliberarea de sub dominația străină este aproape. „Propaganda noastră a fost atît de puternică — scrie Taniac —, încît trupele românești, cînd soseau de pe fronturile din Franța și Italia în stațiunile cordonului nostru și li se dădea să citească foaia soldaților români, sburdau de bucurie, iar la Viena, cînd aveau să presteze jurămîntul pentru noua patrie românească, o făceau cu o însuflețire fără seamăn“³⁷.

Spre sfîrșitul lunii noiembrie, odată cu eșecul deplin și definitiv al încercărilor de „redresare“ a monarhiei austro-ungare și în condițiile încetării afluenței dinspre fronturi a grupurilor de soldați, din rîndul cărora numeroși au fost mobilizați în slujba cauzei naționale românești, Senatul central al ofițerilor și soldaților români din Viena și-a considerat misiunea încheiată. În ziua de 27 noiembrie a avut loc adunarea plenară a Senatului, ultima din cadrul activității sale la Viena. Într-o atmosferă solemnă, plină de emoție, cei prezenți au subliniat „însemnătatea și efectul mare ce l-a avut organizația noastră ca senat militar central aici, atît asupra asupritorilor seculari, cît și asupra fraților de acasă, care luînd pildă de la noi, ne-au urmat și au înființat în diferite centre senate militare cu scop de a organiza gardele noastre naționale“³⁸. Pe deplin conștienți de importanța fundamentală a momentului pe care îl trăia neamul românesc ajuns în pragul eliberării naționale, militarii români aflați la Viena au dat glas mîndriei de a fi acționat „așa cum ne-a călăuzit conștiința datoriei“ și s-au angajat să nu precupețească nici un efort pînă la dezrobirea deplină a poporului român. „Drepturile noastre doar sînt atît de clare — s-a spus în adunarea generală —, încît și asupritorii noștri s-au convins că orice rezistență și stavilă față de aceste drepturi sfînte este zadarnică... Și dacă vom avea ceva rezistență, le vom ști da răspunsul cuvenit, dacă e lipsă și cu arma, căci poporul nostru e convins de drepturile și viitorul său și cu însuflețire își va da și viața cînd e vorba de zdrobirea jugului de rob“³⁹. În încheierea întrunirii, generalul Boieriu și căpitanul Popa au adresat, în numele Senatului militar, felicitări și mulțumiri tuturor celor care au contribuit la „desfășurarea frumoasei activități naționale de-

³⁵ Idem, *Unirea Transilvaniei*... p. 495.

³⁶ Filimon Taniac, *op. cit.*, p. 10.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Procesul verbal al ședinței (plenare) a XI-a a Senatului militar din Viena din 27 nov. 1918, *loc. cit.*, cota 4512/2.

³⁹ *Ibidem*.

parte de patrie, în capitale fostului imperiu Austro-Ungar⁴⁰. Toți cei prezenți și-au manifestat hotărârea de a se întoarce grabnic în Transilvania, pentru a se pune în slujba C.N.R.C., sub a cărui conducere se desfășurau febril ultimele pregătiri ale Marii Adunări Naționale convocate la Alba Iulia pentru ziua de 1 decembrie 1918.

Expedierea spre Transilvania a unităților române organizate sub standard național, a fost încă de la început, așa cum reiese din documente, preocuparea principală și constantă a Senatului militar central din Viena, în fond însăși rațiunea constituirii și funcționării acestuia. Demersurile întreprinse pe lângă Consiliul Național Maghiar condus de contele Károlyi, în scopul recunoașterii Senatului ca organ militar național de drept, așa cum C.N.R.C. de la Arad, căruia acesta i se subordona, fusese recunoscut ca forum politic cu competență asupra teritoriilor locuite de români, au dat rezultate nesatisfăcătoare, în ciuda promisiunilor ministrului de război, generalul Bartha. Cramponându-se de formula perimată și absurdă a menținerii statului maghiar „în granițele sale istorice“, în pofida voinței de libertate națională a popoarelor componente, autoritățile de la Budapesta, în rîndul cărora predominau exponenții claselor dominante, au încercat să-i forteze pe militarii români de a depune jurământul față de republica ungară și de a se înrola în slujba acesteia⁴¹. În astfel de condiții, traversarea Ungariei, pe drumul cel mai scurt spre Transilvania, a devenit extrem de riscantă. În urma unor tratative cu guvernul republican de la Viena, care luase locul guvernului imperial, precum și cu Consiliul Național Croat de la Zagreb, s-a obținut sprijinul pentru trecerea garniturilor feroviare românești din Austria, prin Croația și Serbia, spre Transilvania⁴².

Pe măsura organizării soldaților români, Senatul central din Viena i-a expedit spre patrie, unde, în ciuda greutăților de tot felul întimpinate de-a lungul drumului, majoritatea au ajuns în preajma deschiderii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Odată cu plecarea ultimului eșalon din capitala defunctei monarhii habsburgice, se încheia un episod de seamă din epopeea luptei românilor transilvăneni pentru unitate națională. Ca membri ai consiliilor și gărzilor naționale române create în cursul lunii noiembrie 1918 în mai toate localitățile Transilvaniei — în slujba cărora s-au pus chiar de la sosire cei mai mulți dintre foștii ofițeri, subofițeri și soldați români întorși de la Viena —, o parte au avut satisfacția inegalabilă, care le răsplătea din plin devotamentul față de poporul și patria română, de a participa personal la istorica înfăptuire de la 1 Decembrie, iar în cursul săptămînilor viitoare, în cadrul acelorși organizații politice și militare naționale și sub autoritatea supremă a Consiliului Dirigent, la acțiunea complexă de instaurare și consolidare a administrației românești pe întregul teritoriu al Transilvaniei.

*

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Procesul verbal al ședinței a VI-a a Senatului militar din Viena din 7 nov. 1918, *loc. cit.*, cota 4512/7.

⁴² Procesul verbal al ședinței a IX-lea a Senatului militar din Viena din 15 nov. 1918, *loc. cit.*, cota 4512/10.

Relativ în aceeași perioadă, cu scopuri identice și în strinsă legătură cu Senatul din Viena s-a constituit și și-a desfășurat activitatea Legiunea Română de la Praga. Grevată pe fondul revoluției cehe de eliberare națională, acțiunea militarilor români surprinși la Praga de evenimentele tumultuoase ale sfârșitului primului război mondial constituie, de asemenea, o contribuție de prim rang la lupta dusă de întregul nostru popor pentru făurirea unității sale statale.

Parte integrantă a procesului revoluționar complex, cu dublu caracter național și social, care a cuprins în toamna anului 1918 întreaga monarhie austro-ungară, lupta de eliberare a poporului ceh a cunoscut un puternic avânt în cursul lunii octombrie⁴³. Obiectivul principal al cehilor, care a solidarizat în luptă toate categoriile sociale, în frunte cu clasa muncitoare și burghezia națională, era scuturarea jugului străin și proclamarea independenței naționale.

Ca urmare a transferării unităților transilvănene formate majoritar din români în părțile apusene ale monarhiei, pentru a preîntîmpina solidarizarea soldaților cu mișcările revoluționare ale populației civile și a asigura „fidelitatea” acestora, încă din primăvara anului 1915 se găseau la Praga regimentele 2 Brașov, 51 Cluj și o parte a regimentului 37 Oradea⁴⁴. Un complex de factori a făcut ca trupelor române să le revină un rol deosebit în cadrul evenimentelor revoluționare care au avut loc în acest oraș în a doua jumătate a lunii octombrie și în cursul lunii noiembrie 1918.

Identitatea aspirațiilor de eliberare de sub dominația străină a creat raporturi cordiale, de amiciție și simpatie reciprocă între populația Pragăi și militarii români aflați în acest oraș. „Ne-am convins repede — își amintește Simion Turcu, unul din veteranii Legiunii din Praga — că acest popor ne iubește în mod sincer și că manifestă la toate ocaziile cele mai prietenești sentimente față de tot ce este românesc... De câte ori întâlneau un grup de români ne strigau de departe salutul lor Nasdravi Rumunski (trăiască românii). Pretutindeni eram primiți cu drag. Soldații de rînd erau ajutați și încurajați, iar ofițerii și gradații erau deadreptul desmierdați și primiți cu mult drag în societatea lor”⁴⁵. La rîndul lor, românii erau conștienți că sprijinind mișcarea de emancipare a poporului cehoslovac contribuie la grăbirea prăbușirii monstroasei monarhii austro-ungare, inclusiv la apropierea eliberării naționale a propriului popor. Această convingere a făcut ca unitățile românești din Praga să se solidarizeze de la început cu lupta revoluționară a socolilor, aducîndu-și aportul decisiv la proclamarea și apărarea republicii independente cehe.

⁴³ *Unirea Transilvaniei*... p. 495.

⁴⁴ Gheorghe Repede, *Legiunea Română de la Praga*, în volumul *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Oradea, 1938, p. 318; Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 57; Elie Buinea, *op. cit.*, p. 139, p. 495.

⁴⁵ Simion Turcu, *Contribuția românilor la proclamarea statului cehoslovac independent. Legiunea Română din Praga*, mss. dact., loc. cit., dosar 6020, Cota 6020/7.

În cursul anilor de război, în această a doua capitală a imperiului habsburgic s-a înfiripat și o activă viață intelectuală românească. Întîlnindu-se clandestin în diverse localuri sau case particulare, cu sprijinul unor fruntași cehi, intelectualii și ofițerii români erau preocupați de mereu aceiași problemă, spre a cărei dezbateră convergeau toate discuțiile. „Acolo — scrie Simion Turcu în amintirile sale — puteam discuta cu multă însuflețire chestiunile la ordinea zilei și puneam la cale planuri mărețe pentru viitorul neamului nostru”⁴⁶. Activitatea cultural-politică națională desfășurată la Praga, care „a ținut mereu aprinsă făclia conștiinței naționale”⁴⁷ în rîndurile soldaților și care prevestea apropiata organizare pe baze naționale a trupelor române din orașul de pe Vltava, s-a bucurat de sprijinul fără rezervă al unor personalități de frunte ale poporului ceh, ca de pildă eruditul profesor și cunoscutul filoromân Ian Urban Jarník și abatele Method Zavoral, care a înființat, între altele, în mînăstirea sa din cartierul Strahov un spital cu o sută de paturi exclusiv pentru soldații români⁴⁸.

Contactele strînse cu mișcarea cehă de emancipare i-au ajutat pe români, militari și civili, să cunoască evoluția evenimentelor interne și internaționale și să-și pună de acord acțiunile cu imperativele majore ale vremii. O impresie încurajatoare le-au produs-o știrile tot mai frecvente despre accentuarea crizei politice și militare a Puterilor Centrale, despre intensificarea fără precedent a luptei de eliberare a naționalităților din monarhia austro-ungară, despre activitatea susținută a emigrației popoarelor asuprite din imperiul habsburgic pe teritoriul Franței, Italiei, Angliei și S.U.A. Ei au luat cunoștință cu emoție, de asemenea, de vizita întreprinsă în octombrie 1917 la Iași de către cunoscutul om politic ceh Thomas Massaryk, cu care prilej acesta și-a reafirmat public credința în prăbușirea apropiată și inevitabilă a Austro-Ungariei și în eliberarea popoarelor subjugate, inclusiv a românilor⁴⁹.

Frământările populației pragheze, în frunte cu muncitorimea, au început încă în ziua de 14 octombrie, cînd străzile „orașului de aur” au fost martorele unei puternice manifestații muncitorești îndreptate împotriva războiului, a rechizițiilor și înrăutățirii traiului oamenilor muncii⁵⁰. La vestea constituirii guvernului cehoslovac de la Paris sub președinția lui Thomas Massaryk, masele populare din Praga au cerut cu hotărîre abolirea vechiului regim și proclamarea republicii cehoslovace independente⁵¹. Atunci cînd unitățile militare române au primit ordin de a reprima demonstrația, ofițerii celor trei regimente au refuzat să intervină. Acesta a fost începutul solidarizării fățișe și al colaborării efective dintre militarii români și mișcarea cehă de eliberare națională.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Laurențiu Curea, *Amintiri din 1918*, mss. dact., loc. cit., dosar 6019, cota 6019/1 a.

⁴⁸ „Cultura poporului”, nr. 144 din 18 ianuarie 1918.

⁴⁹ Simion Turcu, *mss. cit.*

⁵⁰ Iacob Tiș, *Contribuția românilor la revoluția din 28 octombrie din Praga*, mss. dact., loc. cit., cota 3882.

⁵¹ Simion Turcu, *mss. cit.*

În condițiile absenței din Praga a unor efective armate fidele vechiului regim și suficient de numeroase pentru a duce la îndeplinire represiunea plănuită de cercurile militare potrivnice revoluției, refuzul regimentelor românești a constituit un moment decisiv pentru dezvoltarea în continuare a luptei de eliberare purtate de poporul cehoslovac. Alimentată de știrile catastrofei armatei austro-ungare pe frontul italian, mișcarea revoluționară s-a extins în zilele următoare și a luat proporții fără precedent. Vestea dezastrului din 27—28 octombrie 1918 de la Vittorio-Veneto a grăbit acțiunea forțelor național-patriotice cehe, care au constituit Consiliul Național Cehoslovac (Narodny Vybor) și au proclamat la 28 octombrie independența Boemiei.

Succesul revoluției din Praga era în bună măsură condiționat de aportul unei forțe militare capabile să ocupe sediile principalelor instituții și să opună rezistență eventualelor încercări de represiune din partea vechii stăpîniri. Greutatea consta însă în absența aproape completă a unităților militare cehe de pe teritoriul național, acestea fiind și ele transferate, din considerentele amintite mai sus, în diverse alte zone ale imperiului. Pe de altă parte, zeci și zeci de mii de militari cehi și slovaci trecuseră la inamic în grupuri compacte în cursul războiului, în timp ce combatanții aflați pe fronturile abia destrămate nu apuseră încă să se întoarcă. În aceste condiții, Consiliul Național Cehoslovac a hotărît ca, pînă la constituirea forțelor armate naționale, care și începuse sub conducerea fruntașului patriot Dr. Iosif Scheiner, să apeleze la sprijinul regimentelor românești aflate la Praga⁵². Stăteau garanție colaborării solicitate buna cunoaștere a aspirațiilor de libertate nutrite de românii de sub stăpînirea austro-ungară, întocmai ca și de poporul cehoslovac, frumoasele tradiții de prietenie și simpatie reciprocă statornicite între români și cehi, adversitatea cunoscută a românilor, ca și a cehilor, față de tot ce aparținea vechiului regim.

Evoluția rapidă a evenimentelor a determinat luarea unor măsuri de organizare pe baze naționale a regimentelor românești din Praga. Revoluția pragheză oferea românilor prilejul înrolării unanime, fără zăbavă și șovăire, în slujba cauzei propriului popor. Militarii români au înțeles că, oferind un sprijin prețios eliberării poporului cehoslovac, colaborarea cu reprezentanții acestuia înlesnea propria organizare națională.

În ziua de 30 octombrie, în cazarma regimentului 51 a avut loc o întrunire a ofițerilor și intelectualilor români, în cadrul căreia s-a hotărît în unanimitate formarea Consiliului Național Român din Praga. Cei prezenți au subliniat tot odată necesitatea constituirii unei Legiuni Române, „care să dea o mînă de ajutor cehilor în acele zile mari de renaștere națională și pe urmă, ajunși acasă, să lupte pentru dezrobirea Ardealului și Banatului”⁵³. În fruntea acțiunii de concentrare și organizare a forțelor românești aflate în capitala cehă s-au situat de la început ofițerii și subofițerii Laurențiu Curea, Alexandru Simon, Simion Turcu, Victor Peteanu etc. de la regimentul 51, precum și Virgil

⁵² „Curentul”, XVI, nr. 5674, din 2 dec. 1943.

⁵³ Gheorghe Repede, *op. cit.*, p. 320.

Ciobanu, Horea Petra-Petrescu, Zeno Herbay, Brutus Macavei etc. de la regimentul 2⁵⁴.

Venind în întâmpinarea Consiliului Național Cehoslovac, adunarea constitutivă din 30 octombrie a desemnat o delegație, care a luat în aceeași zi legătura cu conducerea revoluționară pragheză, aducându-i la cunoștință dorința sinceră a militarilor români de a sprijini cu toate puterile realizarea dezideratelor eliberării poporului cehoslovac⁵⁵. Poziția adoptată de români a fost întâmpinată cu entuziasm și recunoștință. S-au stabilit, de comun acord, atribuțiile regimentelor românești, care se angajau să asigure ordinea și securitatea în interiorul orașului, precum și pe o rază de 10 km în afara lui⁵⁶. Tot în ziua de 30 octombrie, reprezentanții Consiliului Național Român s-au deplasat la cazarmele „Franz Iosif” și „Albrechts”, luând legătura cu militarii din regimentele 2 și 51 și cerându-le să se pună la dispoziția autorităților militare naționale nou create. Cîteva ore mai tirziu, într-o atmosferă de profundă emulație sufletească, a și început înrolarea sub flamurile stindardului tricolor⁵⁷.

În acțiunea lor, românii au beneficiat de sprijinul neprecupețit al socolilor cehi, care i-au secondat pretutindeni în timpul preluării cazarmelor și depozitelor aferente. La rîndul său, poziția fermă a Legiunii Române din Praga a înlesnit activitatea organului politic național Narodny Vybor, căruia i-a fost acordată întreaga protecție împotriva eventualelor reacții potrivnice ale trupelor din Praga de sub comanda generalilor Kestranek și Stonsche, rămași fideli vechilor rînduiri monarhice⁵⁸. De altfel, încă din ziua de 28 octombrie, ofițerii regimentelor 2 și 51 au sprijinit efectiv și sistematic constituirea primelor forțe militare cehe, formate din socoli și voluntari⁵⁹. Astfel, numai în noaptea de 29—30 octombrie, unitățile române stăpîne pe cîteva depozite militare importante, au predat socolilor 25 de camioane de puști mitraliere și muniții, cu care au fost înzestrate primele formațiuni armate cehe⁶⁰. Asemenea acțiuni au avut loc pe tot parcursul șederii românilor la Praga, putîndu-se afirma că, preocupîndu-se de organizarea proprie, ei și-au adus implicit contribuția la întemeierea viitoarei armate a republicii cehoslovace independente.

Soldații români au primit cu entuziasm vestea emancipării de sub autoritatea comandamentului austriac și organizării de sine stătătoare. În ziua de 1 noiembrie 1918, detașamentele românești înarmate, susținute de grupuri de socoli, au ocupat clădirea școlii germane din cartierul Smichov, unde a avut loc în seara aceleiași zile ședința de consti-

⁵⁴ Simion Turcu, *mss. cit.*

⁵⁵ „Curentul”, XVI, nr. 5674 din 2 dec. 1943.

⁵⁶ Simion Turcu, *mss. cit.*

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ Elie Bufnea, *op. cit.*, p. 139.

⁵⁹ Acte privind Legiunea Română din Praga, *loc. cit.*, dosar 6020, cota 6020/9; George Moroianu, *Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumină europeană*, București, 1929, p. 78.

⁶⁰ V. Klofác, *Zile festive ale Miciei Antante în România*, *mss. dact.*, *loc. cit.*, dosar 6019, cota 6019/1, 1.

tuire a Legiunii Române⁶¹. Comanda Legiunii a fost încredințată căpitanului Adexandru Simion de la regimentul 2 infanterie, iar în calitate de locțiitor a fost numit locotenentul Zeno Herbay. În unitatea românească s-au încadrat toți ofițerii, subofițerii și soldații români aflați la acea dată în Praga, acestora adăugându-li-se în zilele următoare alți militari sosiți de pe front, inclusiv români din vechea Românie căzuți prizonieri la nemți în cursul războiului⁶². Membrii Legiunii, inițial în număr de 1425, au depus în seara zilei de 1 noiembrie jurământul de credință față de națiunea română⁶³.

Așa cum reiese din ordinele de zi ale Legiunii, în atenția comandamentului a stat permanent primirea, luarea în evidență și echiparea soldaților nou sosiți. Chiar din primele zile ale lunii noiembrie, afluența militarilor spre sediul din clădirea școlii germane a fost deosebit de intensă. Documentele subliniază că, în entuziasmul lor pentru cauza eliberării naționale, numeroși militari „fug din spitaturi fără să fie pe deplin sănătoși”, solicitând să fie primiți în Legiune⁶⁴. În cadrul comandamentului s-au creat de la început resorturi menite să asigure funcționarea eficientă a organului militar național, ca de pildă inten dența condusă de sublocotenentul Gavril Cîmpeanu, serviciul medical militar condus de medicul Brutus Macavei și serviciul de legătură cu Consiliul Național Cehoslovac, format din subofițerii Octavian Bohățel și Horea Petra-Petrescu, cunoscători ai limbii ceh⁶⁵. Una dintre primele dispoziții date de comanda Legiunii se referea la obligativitatea abandonării oricăror însemne ale vechii uniforme austro-ungare și înlocuirii lor cu banderola tricoloră, purtînd inscripția „Legiunea Română”⁶⁶.

Luînd cunoștință de formarea Senatului Central al Ofițerilor și solitarilor români din Viena, conducerea Legiunii de la Praga a stabilit legături cu acesta în scopul coordonării acțiunii naționale comune⁶⁷. De altfel, după cum s-a văzut în cele de mai sus, Senatul din Viena și-a trimis la Praga reprezentanții săi — ofițerii Petru Popovici și Emil Colbazi — încă din primele zile ale activității sale. De asemenea, în a doua jumătate a lunii noiembrie, cînd preocuparea centrală a comandai Legiunii, ca și a Senatului militar, a devenit organizarea întoarcerii mili trilor români în Transilvania, căpitanul Alexandru Simon, împreună cu locotenentul Horațiu Sorescu și subofițerii Crișmar și Petrescu, s-au deplasat personal la Viena pentru a stabili modalitățile concrete de acțiune⁶⁸. Schimbările de vederi între cele două consilii naționale române, ca și între organismele militare create la Viena și Praga au continuat pînă la plecarea eșaloanelor românești spre Transilvania.

⁶¹ Gheorghe Repede, *op. cit.*, p. 320.

⁶² Simion Turcu, *mss. cit.*

⁶³ „România Nouă”, nr. 236 din 29 oct. 1935.

⁶⁴ Ordinul de zi nr. 2 din 6 nov. 1918 al Legiunii Române din Praga, *loc. cit.*, dosar 6021, cota 6021/2, și Ordinul de zi nr. 12 din 16 nov. 1918, *loc. cit.*, dosar 6021, cota 6021/12.

⁶⁵ Simion Turcu, *mss. cit.*

⁶⁶ Ordinul de zi nr. 5 din 9 nov. 1918, *loc. cit.*, dosar 6021, cota 6021/5.

⁶⁷ „Curentul”, XVI, nr. 5674 din 2 dec. 1943.

⁶⁸ Ordinul de zi nr. 15 din 19 nov., *loc. cit.*, dosar 6021, cota 6021/15.

Încă de la primul contact, conducerea Legiunii Române din Praga a dat o declarație de adeziune deplină la programul de acțiune al Senatului militar central și s-a angajat să acționeze în sensul traducerii în fapt a tuturor hotărârilor ce se vor lua⁶⁹. Semnată, în numele Legiunii, de căpitanul Alexandru Simon și locotenentul Zeno Herbay, declarația a fost dusă la Viena de către ofițerii Petru Popovici și Emil Colbazi, fiind citită solemn în ședința din 7 noiembrie 1918 a Senatului. Conținutul său era următorul: „DECLARAȚIE. Legiunea Română din Praga constituită din ofițeri și soldați români Bucovineni, Ardeleni și Ungureni aruncați de oarba oblăduire Austro-Ungară în celălalt colț al fostei monarhii ca să țină încătușată libertatea unui popor care vrea să trăiască și care a învins, veselă că-i este dat să vadă zorii unei viște mai fericite pentru întreaga omenire, salută cu cea mai mare bucurie Senatul militar central al ofițerilor și soldaților români din Viena.

Se simte fericită Legiunea din Praga că a nutrit aceleași gânduri ca frații din Viena și promite că va ține cu trup și suflet de hotărârile pe care le va lua senatul constituit ca secție militară a Comitetului Național Român din Bucovina, Ardeal și Ungaria, cu sediul la Viena. Punctele înșirate în apelul din 31 octombrie 1918 le recunoaște de ale sale, își trimite delegat în Senatul central definitiv și așteaptă cu încredere în viitor ordinele acestui senat, care și-a ales drept lozincă *Pe-al nostru steag e scris unire!*⁷⁰

Funcționarea Legiunii Române de la Praga a decurs după cele mai riguroase precepte militare⁷¹. După cum reiese din ordinele sale de zi, emise între 5 și 24 noiembrie 1918, au fost luate toate măsurile pentru echiparea și înarmarea trupelor, pentru instituirea ordinei și disciplinei în unități, pentru crearea unor condiții acceptabile de igienă și pentru asigurarea grabnică a asistenței medicale⁷², Legiunea a fost împărțită în cinci companii⁷³, la comanda cărora au fost numiți ofițeri și subofițeri destoinici, apreciați și stimați de soldați. În activitatea de organizare militară s-au remarcat, alături de Alexandru Simon, Laurențiu Curea și Zeno Herbay, căpitanul Nicolae Borza, locotenentii Mircea și Horațiu Sorescu, Ilarie Cojocar, Virgil Mircea, sublocotenentii Pavel Birt, V. Ranca, V. Cupșa, V. Baboie, plutonierii I. Mezei, N. Șerban, A. Hanzea, T. Ghiran, sergenții S. Florea, D. Anghel, N. Fratiș, I. Luca, L. Coca, P. Foroga, I. Furtună, I. Simionaș, S. Tăriță, C. Mureșan, B. Cincu, G. Cristoloveanu etc. etc.⁷⁴.

În cursul șederii sale în capitala tinerei republici cehoslovace, Legiunea Română a depus o intensă activitate de ajutorare a populației afectate de ororile războiului și a participat activ la repunerea în funcțiune a unor întreprinderi industriale, clădiri și instalații necesare re-

⁶⁹ *Unirea Transilvaniei* ..., p. 495.

⁷⁰ Procesul verbal al ședinței a VI-a a Senatului militar din Viena din 7 nov. 1918, *loc. cit.*, dosar 4512, cota 4512/7.

⁷¹ „România Nouă”, nr. 257 din 24 nov. 1935.

⁷² Ordinele de zi ale Legiunii Române din Praga, *loc. cit.*, dosar 6021.

⁷³ Ordinul de zi nr. 2 din 6 nov. 1918, *loc. cit.*, dosar 6021, cota 6021/2.

⁷⁴ Simion Turcu, *mss. cit.*, Ordinele de zi ale Legiunii Române din Praga, *loc. cit.*, dosar 6021.

luării activității economice normale, sub girul Consiliului Național Cehoslovac⁷⁵. La rîndul lor, autoritățile cehe au pus la dispoziția Legiunii Române o clădire pentru trupă și i-a furnizat echipament, alimente, medicamente, și soldă zilnică, desemnînd ca oamenii de legătură pe lângă comandamentul român pe ofițerii Frantisek Ruffer și Ian Raiman⁷⁶. Narodny Vybor nu a încetat nici un moment să considere Legiunea Română din Praga ca reprezentant de drept al poporului român din Transilvania, astfel că în toată această perioadă „chestiunile se tratau între Consiliul revoluționar cehoslovac și Legiune ca de la stat la stat”⁷⁷.

După consolidarea autorităților naționale cehe la Praga și în condițiile apropiierii momentului hotărîtor al înfăptuirii unității de stat a poporului nostru, comandamentul Legiunii a trecut la pregătiri intense în vederea transportului militarilor români spre Transilvania. Analizîndu-se situația creată în teritoriile estice ale fostei monarhii austro-ungare, s-a ajuns la concluzia că itinerarul cel mai sigur ar fi prin Galiția și Bucovina în Moldova, unde, după cum preconizau o parte din ofițeri, urma „să fim de ajutor fraților noștri din vechiul regat și voluntarilor ieșiți din captivitate...”, ca împreună să curățim și să dezrobim Ardealul⁷⁸. Izbucnirea războiului intervenționist al Poloniei împotriva Rusiei Sovietice a făcut însă imposibilă adoptarea acestei soluții, optîndu-se în cele din urmă pentru varianta traversării Austriei și nordului Jugoslaviei, spre Arad, de unde Consiliul Național Român Central dirija în acele zile ultimele pregătiri ale Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

În ziua de 23 noiembrie, la cererea comandai românești, Narodny Vybor a dotat Legiunea Română cu echipament de iarnă și i-a pus la dispoziție o garnitură de tren⁷⁹. Prin ordinul de zi nr. 20 din 24 noiembrie, ultimul act oficial emanat de la comandamentul Legiunii, se anunța plecarea pentru a doua zi, orele 13, militarii români fiind invitați „să țină cea mai mare ordine ca să nu facă rușine națiunii”. În numele tuturor membrilor Legiunii, se aduceau mulțumiri călduroase autorităților politice și militare cehe pentru sprijinul acordat românilor și pentru „adevărata dragoste frățească ce au arătat-o Legiunii noastre în timpul cît am petrecut în Praga”⁸⁰.

Conform planului, militarii au plecat spre patrie în ziua de 25 noiembrie. Deoarece căpitanul Alexandru Simon și locotenentul Zeno Herbay au rămas la Praga pe lângă Narodny Vybor, în vederea predării inventarului cazarmei, la comanda eșalonului a fost numit locotenentul Virgil Mircea⁸¹. Românii au fost însoțiți la gară de o mare mulțime de praghezi, dornici de a-și lua rămas bun de la cei care apăsaseră cu hotărîre și devotament victoria revoluției cehe de eliberare națională.

⁷⁵ Ordinele de zi ale Legiunii Române din Praga, *loc. cit.*, dosar 6021.

⁷⁶ Ziarul „Priloha Národnito Osvobození”, nr. 86 din 28 oct. 1934.

⁷⁷ Simion Turcu, *mss. cit.*

⁷⁸ Scrisoarea lui Laurențiu Curea către prof. Staca, din 26 februarie 1940, *loc. cit.*, dosar 6019, cota 6019/6.

⁷⁹ Ordinul de zi nr. 18 din 22 nov. 1918, *loc. cit.*, dosar 6021, cota 6021/18.

⁸⁰ Ordinul de zi nr. 20 din 24 nov. 1918, *loc. cit.*, dosar 6021, cota 6021/20.

⁸¹ Gheorghe Repede, *op. cit.*, p. 321.

Din partea Consiliului Național Cehoslovac, a fost înminat Legiunii un impunător drapel tricolor românesc și suma de 150.000 coroane pentru cheltuielile de transport⁸².

Drumul spre Transilvania a decurs în general fără incidente deosebite. Cu toate acestea, în condițiile dezorganizării traficului feroviar și, îndeosebi, ca urmare a activității subversive desfășurate în diverse zone de bande aflate în solda claselor dominante austro-ungare, membrii fostei Legiuni Române din Praga au ajuns în Transilvania numai în data de 2 decembrie, cu o zi după consumarea actului istoric al Marii Uniri de la Alba Iulia⁸³.

Lipsiți de bucuria de a fi fost martori oculari ai evenimentului pe care l-au visat și pentru a cărui împlinire au luptat, ostași Legiunii — originari în marea lor majoritate din părțile Clujului, Sălajului și Brașovului —, s-au întors la vetrele lor, cei mai mulți încadrându-se în gărzile naționale române care continuau să dețină și după 1 Decembrie 1918, funcția de instrumente de apărare a cuceririlor istorice ale poporului român. După cum se degajă din mărturiile documentare păstrate, îndeosebi din memoriile veteranilor Legiunii, în conștiința celor care au trăit evenimentele de la Praga din Octombrie-noiembrie 1918 a rămas vie satisfacția de a fi contribuit după puteri la înfăptuirea unității naționale românești și de a fi pus o piatră la temelia relațiilor de prietenie și alianță cu poporul cehoslovac eliberat și el de sub dominația habsburgică multiseculară.

*

Contribuția voluntarilor transilvaniei, foști militari ai armatei austro-ungare, la lupta pentru întregirea națională reprezintă un episod de seamă al epopeii trăite de întregul nostru popor în preajma actului istoric de la 1 Decembrie 1918. Alături de voluntarii din Rusia și Italia, de miile de foști ofițeri, subofițeri și soldați încadrați în gărzile naționale care s-au constituit în luna noiembrie pe întreg cuprinsul Transilvaniei, alături de națiunea întreagă, militarii transilvăneni și bucovineni încadrați în Senatul militar central din Viena și în Legiunea Română de la Praga au înțeles la adevărata lor valoare imperatiile majore ale momentului, răspunzând cu promptitudine și hotărâre chemării care venea din adâncurile istoriei naționale. Prezența lor în primele rânduri ale luptei de emancipare națională a corespuns pe deplin cerinței de a asigura și pe plan militar cucerirea și apărarea libertății dorite cu ardoare de neamul românesc. În focul prefacerilor revoluționare aureolate de actul de la 1 Decembrie 1918, foștii militari români ai armatei austro-ungare destrămate au avut pentru întâia dată, după îndelungată oprimare și umilință, prilejul mult așteptat de a sta cu armele în mâini în slujba adevăratei lor cauze. Călăuziți de conștiința datoriei sfinte față de neam și patrie, voluntarii unității naționale — în rîndurile că-

⁸² Laurențiu Curea, *mss. cit.*

⁸³ *Ibidem.*

rora s-au aliniat și militarii organizați în spirit național la Viena și Praga — s-au situat în avangarda luptei pentru Unire, înscriindu-și faptele printre episoadele memorabile ale istoriei românești.

**SUR LE COMBAT DES VOLONTAIRES DE LA TRANSYLVANIE
POUR L'UNION. LE SÉNAT CENTRAL DES OFFICIERS
ET LES SOLDATS ROUMAINS DE VIENNA ET LA
LÉGION ROUMAINE DE PRAGA**

Résumé

L'union nationale complete du peuple roumain achevée par l'acte historique du 1 Décembre 1918, a été le fruit de la lutte enthousiasmée de toutes les catégories sociales de la nation.

Parmi les plus combattifs combattants pour l'union ont été situés les volontaires de la Transylvanie et de Bucovine, qui ont été des soldats de l'armée d'Autriche et d'Hongrie. De nombreux soldats, sous-officiers et des officiers roumains, qui sont tombés prisonniers pendant la guerre, s'ont constitués dans le Corps des volontaires roumains de la Russie, avec le siège à Darnița, près de Kiev et dans la Légion Roumaine de l'Italie, concentrée à Cittaducale. Avec eux et de régiments roumains transférés pendant les premières années de la guerre dans l'ouest de l'Autriche-Hongrie et de cents de combattants arrivés du front après la désintégration de l'armée de l'Autriche-Hongrie, ont été créés à Vienne et Prague le Sénat Central des officiers et des soldats roumains et la Légion roumaine. Organisés dans l'esprit national, les deux organismes militaires roumains ont mobilisé pendant le mois de novembre 1918 de nombreux militaires, dans l'intention de constituer une armée nationale qui peut appuyer, avec les armes aux mains, le cas échéant, la préparation et l'accomplissement de l'union de la Transylvanie avec la Roumanie.

Cet article présente en détail en se basant sur un matériel documentaire en généralement inédit, les circonstances en qui s'ont formés le Sénat militaire de Vienne et la Légion roumaine de Prague, la manière d'activer, dans une liaison avec le mouvement révolutionnaire d'émancipation des autres peuples de l'ancienne monarchie, aussi que les circonstances du retour des militaires roumains de la Transylvanie, au service immédiat de l'union nationale.